

УДК 373.543

DOI 10.12958/2227-2844-2022-6(354)-70-74

Отрощенко Наталія Леонідівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка,

доцентка кафедри соціальної педагогіки, докторантка

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,

м. Полтава, Україна.

nataliy29ot@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1448-7852>

**ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 7–9-Х КЛАСІВ ГОТОВНОСТІ
ДО ПОДАЛЬШОГО НАВЧАННЯ ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА**

Сучасна українська школа переживає період реформ, котрі зумовлені переходом до нової освітньої парадигми, пріоритетами якої є інтереси особистості, що адекватні тенденціям розвитку суспільства, і приведення вітчизняних критеріїв та стандартів освіти у відповідність до європейських вимог. Ці перетворення визначають появу нових цілей в освіті, які полягають у досягненні такого рівня освіченості окремої особистості й суспільства у цілому, який забезпечує рішення життєво важливих завдань. Саме освіта пов'язана зі зростанням впливу якості людського капіталу на суспільний розвиток. Тому сучасні та майбутні покоління потребують ефективної динамічної системи освіти, яка ґрунтується на інноваційних технологіях. У зв'язку із цим головне завдання державної освітньої політики полягає у забезпеченні сучасної якості освіти на основі збереження її фундаментальності, відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави. Сьогодні суспільство потребує школи, яка може підготувати ділову людину, котра відрізняється високим рівнем творчості й професіоналізму, володіє моральною позицією та широтою компетенцій.

Ми чітко розуміємо, що допрофільна підготовка повинна виступати для кожного конкретного учня не так абстрактною формою їх підготовки до вибору «профілю взагалі» (або формувати якусь украй широку «здатність вибору у дитини»), як засобом підготовки, допомогою до вибору подальшого навчання й конкретного місця отримання повної загальної середньої освіти.

Ученими ґрунтовно осмислюються теоретичні, змістові й методичні аспекти допрофільної підготовки у сучасному закладі загальної середньої освіти (І. Климчук, Л. Липова, Л. Момот, М. Родичев, А. Самодрин, О. Тапузов та ін.), питання формування готовності старшокласників до профільного самовизначення (О. Губачов, М. Гузик, В. Гук, О. Даугова, С. Максименко, Т. Полонська, В. Рибалка та ін.) та психолого-педагогічні аспекти формування готовності учнів до профільного і професійного самовизначення з позиції діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів (Ю. Лялькова, Н. Отрощенко, О. Прохоренко, М. Янцур та ін.), згідно з яким дитина у цілісній системі навчально-виховного процесу виступає й як суб'єкт діяльності, й як суб'єкт розвитку власної особистості.

Перша леді України О. Зеленська вважає, що школа має стати місцем, де виховується здорове та компетентне покоління. На думку міністра освіти і науки України С. Шкарлета, саме засадничі основи освітніх змін, визначені Концепцією Нової української школи, пояснюють ідеологію перетворень в освіті, окреслених законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», та основні напрями її реформування щодо створення нового сучасного освітнього середовища, передумов для інноваційної діяльності, упроваджених новими державними стандартами всіх рівнів освіти. Освітній процес тільки тоді може вважатися досконалим, якщо він забезпечує не лише успішне задоволення суспільних запитів сьогодення, а й визначає загальні підходи до вирішення майбутніх проблем (Шкарлет, 2022).

Зокрема, у Концепції Нової української школи зазначено, що другий цикл базової середньої освіти (7–9 класи) сприятиме формуванню учнів як відповідальних членів суспільства, здатних самостійно долати проблеми повсякденного життя, вибирати шлях подальшого навчання відповідно до своїх інтересів і здібностей. Після завершення базової середньої освіти учень усвідомлюватиме, які ціннісні орієнтири лежать в основі його вчинків, спиратиметься на сильні риси свого характеру.

Разом із тим аналіз наукової літератури показав, що залишаються недостатньо розробленими питання щодо формування в учнів 7–9-х класів готовності до подальшого навчання. Саме тому *метою* нашої розвідки стало дослідження наукової проблеми формування в учнів 7–9-х класів готовності до подальшого навчання. Для досягнення мети використано загальнонаукові методи теоретичного рівня, а саме: аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних та емпіричних даних.

Допрофільна підготовка – це система педагогічної, психолого-педагогічної, інформаційної та організаційної діяльності, яка допомагає здобувачам базової середньої освіти у виборі ними профільних напрямів майбутнього навчання та широкій сфері подальшої професійної діяльності (у тому числі щодо вибору профілю та конкретного місця навчання в ліцеї або інших шляхів продовження освіти). Головні завдання допрофільної підготовки: розвиток широкого спектра пізнавальних і професійних інтересів, освітніх компетенцій, які забезпечують успішність у майбутній професійній діяльності; виявлення інтересів, нахилів і здібностей учнів; формування практичного досвіду в різних сферах пізнавальної та професійної діяльності, орієнтованого на вибір профілю навчання у старшій школі; надання психолого-педагогічної допомоги у процесі придбання учнями уявлень про життєві, соціальні цінності, у тому числі пов'язаних із професійним становленням (Трубачева, 2010).

Вибір форми подальшого навчання (у тому числі його профілю) є для дев'ятикласників одним із перших серйозних життєвих завдань, що вимагають максимально відповідального підходу. Навіть за умови, що вміння вибирати має бути сформовано в учнів до дев'ятого класу, це завдання може з'явитися серйозним стресом для підлітків. Тому, і ми глибоко у цьому переконані, соціально-психолого-педагогічний супровід є невід'ємною частиною допрофільної підготовки.

Здатність до розкриття і реалізації власних сил і потенціалу, знаходження певної позиції у різних сферах життєдіяльності, визначення планів на різні відрізки майбутнього життя найбільш актуальні в старшому шкільному віці – важливому етапі становлення людини.

Довідкова література вказує, що слово «готовність» найчастіше пояснюється як стан або властивість готового. Вивчення філософських словників та енциклопедій виявляє той факт, що готовність із погляду цієї науки також не містить загальноприйнятого формулювання. Однак у рамках осмислення поняття «самовизначення» воно розшифровується з позицій екзистенціальної філософії.

Неоднорідність трактувань суті готовності властива психолого-педагогічним словникам. Так, А. Семенова розглядає готовність як цілісне утворення, що характеризує емотивно-когнітивну та вольову мобілізаційність суб'єкта у момент його включення в діяльність певної спрямованості. Готовність не є природженою, вона виникає в результаті певного досвіду людини, що базується на формуванні її позитивного відношення до вибраної діяльності, усвідомленні мотивів та потреб у них, об'єктивізації її предмету та способів взаємодії з ним (Семенова, 2006, с. 49).

Розглядаючи готовність до професійного самовизначення з позицій Л. Божович, Є. Климова, С. Чистякової, Б. Федоришина та інших учених, виявляється, що формування готовності до професійного самовизначення відбувається поступово. У вигляді тез це можна позначити так.

1. Для того щоб професійне самовизначення і готовність до його здійснення стали внутрішніми процесами розвитку особистості, необхідно самоактуалізувати суб'єкт засобами механізмів інтеріоризації.

2. Самоактуалізація проявляється в активній позиції людини по відношенню до самої себе та до навколишнього світу. Активна позиція до себе передбачає усвідомлення власного образу

«Я» – реального і можливого, що становить суть особистісного самовизначення. Активне ставлення до світу пов'язане з визначенням свого місця в суспільстві, усвідомленням його вимог й знаходженням смислів власної діяльності у цьому суспільстві. Останнє уособлює собою соціальний аспект самовизначення.

3. Професійне самовизначення слід розглядати як процес і як результат певного етапу розвитку людини. Як процес дане самовизначення вивчає механізми формування професійних інтересів, намірів, прагнень; формування особистісно і професійно значущих якостей особистості; формування вмінь орієнтуватися у світі професій і створювати образ «Я-майбутнього» або прообраз професіонала.

Отже, існують різні визначення поняття «готовність», яке трактується як прояв здібностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн); як особистісна освіта, якість, властивість (В. Бездухов, К. Платонов, Л. Кандибович, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.); як стан (Н. Левітов та ін.). Вищеназвані автори ведуть свої дослідження у контексті особистісного підходу, розглядаючи готовність як невід'ємний компонент становлення особистості у цілому.

Готовність розглядається в психолого-педагогічній науці як основна умова виконання людиною будь-якого виду діяльності, здійснення самопізнання, поповнення особистісного досвіду, підвищення рівня самостійності й розвитку потенційних пізнавальних можливостей. Ми підтримуємо думку зарубіжних та вітчизняних учених (В. Гук, О. Даутова, В. Кизенко, О. Корсакова, Л. Липова, Л. Момот, О. Морін, Т. Полонська та ін.), що процес формування готовності учнів 7–9-х класів до вибору подальшого навчання не може бути зведений лише до допрофільної підготовки й до періоду навчання учнів у 7–9-х класах, він є більш тривалим і має певні етапи.

Виходячи з розуміння готовності як особистісного утворення, виділяємо етапи формування готовності та спробуємо виявити «механізм» здійснення учням вибору подальшого навчання. Логіка вибору визначається такою послідовністю етапів: мотивація, орієнтування, використання, контроль результатів та оцінка/самооцінка, самовизначення, вибір. Можливі варіанти реалізації цього механізму, які не завжди призводять до вдалого вибору:

- 1) мотивація, самовизначення, вибір;
- 2) мотивація, орієнтування, самовизначення, вибір;
- 3) мотивація, орієнтування, використання, самовизначення, вибір;
- 4) мотивація, орієнтування, використання, контроль результатів та оцінка/самооцінка, самовизначення, вибір.

Варто зауважити, що допрофільна підготовка – це початковий етап особистісного та професійного самовизначення учнів. Її мета певною мірою протилежна меті профільного навчання – не задоволення запитів і розвиток здібностей особистості у певній галузі пізнавальної діяльності, а виявлення її інтересів, схильностей, формування уявлень про характер праці, про світ професій і можливостей вибору однієї з них. Тому на даному етапі важлива системна робота всіх суб'єктів освітнього процесу, їх взаємодія, чіткість і узгодженість організаційної, педагогічної, соціально-психолого-педагогічної та інформаційної діяльності щодо супроводу учнів, на чому ми окремо наголошуємо.

Перш ніж сформулювати специфіку готовності до вибору профілю навчання, необхідно визначити деякі теоретичні позиції. Спочатку необхідно осмислити функції допрофільної підготовки – підсистеми профільної освіти, яка, за словами А. Пінського, покликана виконувати сервісну послугу. Функції виділено виходячи з основної ідеї спрямованості допрофільної підготовки на задоволення індивідуальних потреб особистості школярів в отриманні якісної освіти, що забезпечує реалізацію розвитку їх потенціалу та професійних намірів, допомогу у виборі профілюючого напрямку власної діяльності з урахуванням можливостей закладу освіти. З іншого боку, ця підготовка повинна забезпечувати потреби соціуму в підготовці кадрів, що забезпечують функціонування і розвиток соціально-економічної інфраструктури регіону.

Вибір профілю навчання є ключовим етапом допрофільної підготовки. Найскладнішим питанням залишається питання визначення критеріїв готовності учнів 9-х класів до профіль-

ного навчання (Пинский, 2004). Сьогодні є різні підходи до виділення критеріїв і показників готовності дев'ятикласників до вибору профілю навчання. Зразковими критеріями готовності учнів 9-х класів до вибору профілю навчання в старшій школі можуть виступати:

- вираженість ціннісних орієнтацій, пов'язаних із профілем навчання і відповідними йому напрямками післяшкільної освіти;
- уявлення про індивідуально виражені цілі профільного навчання;
- інформаційна підготовленість щодо значущості профільного навчання для подальшого продовження освіти, життєвого, соціального та професійного самовизначення;
- наявність досвіду докладання зусиль щодо освоєння освітнього матеріалу, освоєння ключових компетенцій, які затребувані у профільному навчанні (Родичев, 2006).

Ми цілком підтримуємо думку Є. Ігнатенко, що правильна підібрана допрофільна траєкторія руху здобувачів освіти створює можливості для найбільш повного розвитку дитини відповідно до її сутності. Це стане потужним локомотивом прогресу українського суспільства в умовах переходу країни до інформаційно-комунікаційних технологій, за якого успіх визначатиметься розвиненістю особистості та її максимальною самореалізацією (Ігнатенко, 2021, с. 14).

Таким чином, проведений теоретичний аналіз дає змогу охарактеризувати готовність як категорію, що вказує на цілком певні особистісні характеристики учня, у тому числі такі характеристики, які необхідні йому для усвідомленого вибору подальшого навчання.

Перспективу подальших розвідок убачаємо в аналізі міжнародного та вітчизняного досвіду формування готовності в учнів 7–9-х класів до подальшого навчання.

Список використаної літератури

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність : науково-методичний збірник / за заг. ред. С. М. Шкарлета. Київ ; Чернівці : Букрек, 2022. 140 с.
2. Трубачева С. Е. Шляхи профільного самовизначення учнів в основній школі. *Профільне навчання: нормативно-правові й теоретико-методичні засади* / упор. : Л. А. Липова, М. Є. Терещенко. Тернопіль : Мандрівець, 2010. С. 153–159.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
4. Пинский А. А. Предпрофильная подготовка: начало эксперимента. Москва : Альянс Пресс, 2004. 312 с.
5. Родичев Н. Ф. Обоснование концепции педагогической поддержки профессионального самоопределения школьников. *Новые ценности образования*. 2006. № 1–2. С. 234–252.
6. Ігнатенко Є. В. Допрофільна підготовка здобувачів освіти: виклики XXI ст. *Допрофільна підготовка учнів у сучасній гімназії: стан, проблеми, перспективи* : збірник тез всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Київ, 19 травня 2021 р. Київ : Педагогічна думка, 2021. С. 14–15.

References

1. Shkarlet, S. M. (Ed.) (2022). *Osvita Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Innovatsiina ta proiektna diialnist: naukovo-metodychnyi zbirnyk [Education of Ukraine under martial law. Innovative and project activity: scientific and methodical collection]*. Kyiv; Chernivtsi: Bukrek [in Ukrainian].
2. Trubacheva, S. E. (2010). Shliakhy profilnoho samovyznachennia uchniv v osnovnii shkoli [Ways of profile self-determination of students in primary school]. *Profilne navchannia: normatyvno-pravovi y teoretyko-metodychni zasady [Profile training: regulatory and legal and theoretical and methodological foundations]*, L. A. Lypova, M. Ye. Tereshchenko (Eds.). Ternopil: Mandrivets, pp. 153–159 [in Ukrainian].
3. Semenova, A. V. (Ed.) (2006). *Slovyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky [Dictionary-handbook on professional pedagogy]*. Odesa: Palmira [in Ukrainian].

4. Pinskiy, A. A. (2004). *Predprofil'naya podgotovka: nachalo eksperimenta [Pre-profile preparation: the beginning of the experiment]*. Moscow: Al'yans Press [in Russian].

5. Rodichev, N. F. (2006). Obosnovanie kontseptsii pedagogicheskoy podderzhki professional'nogo samoopredeleniya shkol'nikov [Substantiation of the concept of pedagogical support of professional self-determination of schoolchildren]. *Novye tsennosti obrazovaniya – New values of education*, 1–2, 234–252 [in Russian].

6. Ihnatenko, Ye. V. (2021). Doprofilna pidhotovka zdobuvachiv osvity: vyklyky XXI st. [Pre-professional training of education seekers: challenges of the XXI century]. *Zbirnyk tez vseukrainskoho naukovopraktychnoho seminaru "Doprofilna pidhotovka uchniv u suchasniy himnazii: stan, problemy, perspektyvy" [Collection of theses of the All-Ukrainian scientific and practical seminar "Pre-professional training of students in modern gymnasiums: state, problems, prospects"]* (Kyiv, May 19, 2021). Kyiv: Pedahohichna dumka, pp. 14–15 [in Ukrainian].

Отрошенко Н. Л. Формування в учнів 7–9-х класів готовності до подальшого навчання як наукова проблема

У статті акцентовано, що сьогодні суспільство потребує школи, яка може підготувати ділову людину, котра відрізняється високим рівнем творчості й професіоналізму, володіє моральною позицією та широтою компетенцій. Охарактеризовано допрофільну підготовку як систему педагогічної, психолого-педагогічної, інформаційної та організаційної діяльності, яка допомагає здобувачам базової середньої освіти у виборі ними профільних напрямів майбутнього навчання та широкої сфери подальшої професійної діяльності. Узагальнено різні визначення поняття «готовність», яке трактується як прояв здібностей; як особистісна освіта, якість, властивість; як стан; як основна умова виконання людиною будь-якого виду діяльності, здійснення самопізнання, поповнення особистісного досвіду, підвищення рівня самостійності й розвитку потенційних пізнавальних можливостей. Резюмовано, що правильна підібрана допрофільна траєкторія руху здобувачів освіти створює можливості для найбільш повного розвитку дитини відповідно до її сутності. Це стане потужним локомотивом прогресу українського суспільства в умовах переходу країни до інформаційно-комунікаційних технологій, за якого успіх визначатиметься розвиненістю особистості та її максимальною самореалізацією.

Ключові слова: формування, готовність, допрофільна підготовка, учні 7–9-х класів, подальше навчання.

Otroshchenko N. Formation of readiness for further training in students in Grades 7–9 as a scientific problem

The article emphasizes that today society needs a school that can prepare a business person who is distinguished by a high level of creativity and professionalism, has a moral position and a wide range of competencies. The article describes pre-profile training as a system of pedagogical, psychological, pedagogical, informational and organizational activities that helps applicants for Basic Secondary Education in choosing their profile areas of future training and a wide range of further professional activities. Various definitions of the concept of «readiness», which is interpreted as a manifestation of abilities, are summarized; as a personal education, quality, property; as a state; as the main condition for a person to perform any type of activity, carry out self-knowledge, replenish personal experience, increase the level of independence and develop potential cognitive capabilities. It is summarized that the correct pre-profile trajectory of education applicants creates opportunities for the most complete development of the child in accordance with its essence. This will become a powerful engine for the progress of Ukrainian society in the context of the country's transition to information and communication technologies, in which success will be determined by the development of the individual and its maximum self-realization.

Key words: formation, readiness, pre-profile training, students of grades 7–9, further training.

